

DISPUTATIO MORALIS
DE
SCIENTIA ET
IGNORANTIA IN-
CONTINENTIS,

QVAM
D. O. M. A.

PRÆSIDE
SAMVELE RACHELIO,
Philos. Moral. Prof. P.

Publico examini Academico exhibet
IACOBVS BENDER von BENENSHAU
Mœno-Francofurtensis.

In Iuleo Majori.
a. d. v Octobr.

HELMESTADII,
Excudit HENNINGUS MULLERUS
ANNO MDCC LXI.

Philos.

C.

20,40

*GENEROSO, STRENUO AC MAGNIFICO
VIRO*

DN. CHRISTOPHORO BENDERO
à B J E N E N S I A E
SACRÆ CÆSARÆ MAJESTATIS
CONSILIARIO, LIBERÆ IMPERIA-
LIS REIP. FRANCOFURTENSIS
SCABINO, SENATORI ET
SCHOLARCHÆ,

DOMINO PATRI SVO DEVOTE VENERANDO,

Has Academicæ industriæ primitias,
præteriti temporis usuram,
Futurique Spem Exhibentes

L. M.

CONSECRAT

Innumeris beneficiis

&

Verè paterno amore
devinctus

ILLIUS FILIUS

I. B. à B.

Sächsische
Landesbibliothek
Dresden

Σὺν Θεῷ.

THESIS I.

T propositum argumentum rectius explicetur, atque omne hoc negotium feliciter procedat, commodissime facturos nosse reor, si actionis Moralitatis varios diversosque gradus, quales, investigemus. Τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἡθικῆς ἐν τῇ περὶ ἀρετῆς τὸ κύριον, inquit Aristot. 8. Nicom. 13 §. ult. h. e. Virtutis

Et morum ratio atque vis omnis in consilio est atque proposito. Imò actionem bonam, quàm malam principium est consilium, & voluntas, & quidquid ad rationem tendit. ἀρχὴ δ' ἐστὶν προθέσις καὶ σπουδαία καὶ φούλη, προαίρεσις καὶ βέλησις, καὶ τὸ κατὰ λόγον πάν. Ita docet 1. M. Moral. 12. & mox c. 13. subjungit, ad id, quod agimus, ab aliquo appetitu nos impelli: ejusque tres constituit species, ἐπιθυμίαν, θυμὸν, βέλησιν, Cupiditatem, Iram, Voluntatem.

II. Res ita se habet. Ut Actio plenum moralitatis gradum in Bonitate adsequatur, necesse est adsit λόγος, seu Ratio Practica, quæ de rebus agendis aut fugiendis deliberationem aut judicium instituat. Deinde adsit oportet Appetitus aliquis, cujus motu ad agendum fiat inclinatio. Tum unicè requiritur utriusque ὀρθότης atque integritas, ut Ratio illa & rectè de his judicet, & προαίρεσις utri liberè, ita quoque promptè ac cum voluptate, sine ulla morositate aut tergiversatione, illi judicio morem gerat. Deni-

que exigitur, ut quod à Ratione rectè dijudicatum, & à *πρωτότης* approbatum atque electum fuit, actione ipsa exprimatur, tali iudicio taliq̄ue electioni firmiter inhærente. Sic enim docet *δ Nicom. 2-* inquit, tria in animo esse, quæ actionis & veritatis τὰ κώρια sint, Sensum, Mentem, Appetitum; ex his tamen Sensum nullius actionis principium esse, quod etiam bestiis communis sit nobiscum. Pergit deinde *§. 5 & 6.* Quare quoniam virtus, quæ ad mores pertinet, est cum consilio seu proposito conjunctus habitus. Consilium autem appetitus est ad consultationem accommodatus: Idcirco si consilium bonum esse volumus, oportet & Rationem esse veram, & Appetitum rectum: eademq̄ue & illam adfirmare, & hunc persequi. Atque hæc cogitatio & veritas ad agendum valet.

III. Ex his requisitis haut difficulter etiam colligi posse existimo Moralitatis gradus in Malitia seu Vitiositate; latissimè illa hîc intellecta. Si enim bruto impetu in malum ruere quempiam videas, ac si omnis Ratio Practica ac *πρωτότης* protrita atque proculcata sit, & ipse quasi obbrutuerit, nihil humani nisi speciem solùm reliquam habens, dicitur hæc vitiositas *θνηρότης*, Feritas, Immanitas. Atque hi sunt planè *πεπρωμένοι πρὸς ἀρετήν*. Sunt alii, quibus Ratio Practica ac *πρωτότης* superest, iisque in vitæ operationibus utuntur, sed frequentata improbitate & adsuefactione consimili corruptis ac depravatis. Pro Ratione igitur ac *πρωτότης* Recta sibi pepererunt distortam, perversam & ad quodvis scelus promptam. Hæc Vitiositas in specie dicitur Malitia seu Vitium.

IV. Tali vitio qui laborant, omnium perniciosissimi sunt, illis quoque peiores, qui ad Immanitatem usque in moribus efferati sunt. His enim deest, istis superest nocendi principium. Sicuti igitur quis minori negotio ab incurrente fera sibi caveat, quam homine improbo ex insidiis,

fidis,

fidiis, iisque sæpe inexplicabilibus, nocituro; ita quoque
facilius Immanis hominis impetum declinaveris, quàm
præfractè improbi, qui ad omnis generis scelera prom-
ptum ac versutum habet atque exacuit ingenium. In se
sanè atque abstractè Feritatem si consideres, horribilior
humanæque naturæ magis adversa videtur ipso Vitio. At
in concreto seu subjectis si inspicias, damni certè plus ad-
feret, aut saltem inferre poterit Vitiosus Immani. Com-
probat hoc ipsum Philosophus 7 Nicom. 6. sub fin. Est, inquit,
Feritas minus malum quidem vitiositate, sed horribilius tamen.
Neque enim corruptum est in illis id quod est optimum, quomodo in
homine improbo, sed eo carent. Similis ergo fuerit horum compara-
tio inter se, illi, qua inanimatum cum animato conferatur, quæra-
turque, utrum eorum sit pejus. Innocentior enim minusque semper
perniciosa improbitas est ejus, quod principium non habet. Mens
autem principium est. Simile ergo hujus sit, Injustitiam cum ho-
mine injusto conferre. Nam fieri potest, ut utrumque altero reperi-
atur pejus. In finitis enim certe partibus plura mala importave-
rit homo vitiosus & improbus, quàm fera. Quippe si Homo
peffimum audit animal, si abusus fuerit solertia ac virtuti-
bis suis naturalibus, quantò majori infamia notabitur, si
ille abusus in improbum habitum adoleverit. Posterioris
notæ homines quo loco sint habendi, ex allato textu per-
cepimus. Iam quoque ejusdem censuram de prioris ge-
neris hominibus accipe ex 1. Polit. 2. sub fin: Quemadmo-
dum perfectum optimum omnium animalium homo est: sic secretum
à lege ac justitia, peffimum omnium. Molestà enim maximè in-
justitia est, quæ arma habet. Homo autem armis munitus nasci-
tur, Prudentia & Virtute, quibus ad contrarias res uti licet maxi-
mè. Quare sceleratum ac ferum maximè est sine virtute, & ad ve-
nerem ventremque deterrimum.

V. Cæterum, quod dictum est, immanem minus perniciosum esse homine Vitioso, cum aliqua cautione intelligendum est; nec enim Immanitatis una est species. Exposuerat enim *lib. 7. Nicom.* esse primò quandam Feritatem, quæ oriatur ex morbo, & humorum ac temperamenti depravatione: quam tamè rectius forsan Morbosam adfectionem, quàm propriè Feritatem appellaveris. Deinde est quædam Feritas contracta ex more & consuetudine: atque hæc vel est communis universæ nationi, vel magis propria singulorum. Præterea est Feritas ex depravata natura sive totius alicujus gentis, sive quorundam hominum: quales sunt revera Barbari. Denique est Feritas, quæ à vitio specie non distinguitur, sed tantum per magis & minus, quatenus est ὑπερβολή atque exsuperantia Vitii. Priores tres species rationis usum excludunt, si non omnino, maximam tamen fere partem: postrema eam non penitus excludit, sed maximè pervertit, maximeque perversa utitur. Priores tres species, νοσηματώδης, ἄγνη, ἡγ' φύσιν, minus male sunt Vitio, & de illis hic loquitur Aristoteles: at postrema deterior est Vitio communi; atque de hac non loquitur hic, sed eam sub Vitio comprehendere videtur.

VI. Denique sunt, qui Rationem Practicam salvam habent, aliquam etiam ei conformem προαίρεσιν, sed minime solidam, firmam aut radicatum, quinimo multis modis impeditam. Unde fit, ut, quamvis scit quæ fugienda quæque sequenda in vita sint, taliaque eligere cupit, ab hoc tamen proposito præcipiti adfectuum vi depulsus, non ita agit, uti judicaverat, sed quò illum vesanus abripuit adfectus; sic quidem, ut licet alio animo ac instituto agat, quam Vitiosus, actiones tamen utriusque valde sibi sint similes: id quod festivo Demodoci dicterio illustrat Philosophus
7. Nicom.

7. *Nicom. 8. §. 10.* dicentis, Milesios non esse quidem stultos, sed tamen eadem illos facere, quæ stulti. Hoc igitur modo à regula Honestatis exorbitans, Incontinens dicitur, qui partim scit, partim nescit, quid agat. Etsi enim modo pulchrè sibi sapere videatur, & vel versus Empedoclis vel Aurea Pythagoræ carmina recitet, mox tamen perturbationum vertigine circumactus ignorat, quo ruat, quidve agat. Cæterum qua ratione mens ita occæcetur, ac unde accidat, quod tam lubrico gradu consistat Incontinens, quid denique sciat, quid nesciat, accuratius inquirendum est.

VII. Primum igitur videndum est, utrum scientes peccent Incontinentes, nec ne. Hoc ut innotescat, aliorum hac de re placita haut infructuosè excusseris. ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, εὐρεσις ἐστίν. *Nam dubitationis solutio inventio est.*
7. *Nicom. 2. §. ult.* Socrates quidem omnino sententiam eam, quod quis sciens incontinenter agat, oppugnabat, uti tradit Aristoteles loco proximè citato, ratione inductus tali: Q. præditus est re maxime stabili, illa ab alio, veluti luxuriante Appetitu, non potest vinci aut opprimi: iam vero Incontinens est præditus re maxime stabili, veluti Scientia; hanc enim in *Magnis Moral.* rem unam omnium stabilissimam & potentissimam esse dicit, quæque ab alia cogi aut superari nequeat: unde sequi videtur, illam Incontinentis scientiam ab alio vinci non posse. Illa vero Minoris explicatio commodè intelligenda est, ne quis putet Philosophum contraria illis scripsisse, quæ leguntur 1 *Nicom. 10 §. 16.* Loquitur scilicet Socrates convenienter thesi suæ, qua vitia omnia ignorantias, virtutes scientias appellabat. 6. *Nicom. 13. §. 15.* idemque post illum adseruerunt Stoici, teste Cicerone non uno loco. Rationem autem, cur Virtus non sit scientia *lib. 1. M. Mor. pr.* hanc attulit,

lit,

lit, ab absurdo consequente. Nam inde effici, homini nul-
lam esse animæ partem, quæ ratione vacet, quod est ἀνο-
που, si virtutes omnes sint scientiæ, quas constat omnes ef-
se in ea animi parte, quæ rationis per essentiam compos est.
Eo igitur argumento, quod Incontinens scientia sit prædi-
tus, facile evinci posse Socrates existimabat, non illum al-
teri alicui rei obnoxium fore, à qua huc & illuc tanquam
mancipium impellatur.

VIII. Altera Socratis argumentatio hæc erat: Q.
perspicue cernit, quæ mala sunt, & fugienda à sequendis
recte dijudicare potest, is minime mala aget: Iam vero
Incontinens tali scientia ac judicio præditus est; non igitur
verisimile est illum mala à se judicata nihilominus in vita
secuturum esse. Sed audiamus, quid Aristoteles de hac
collectione sentiat. Hæc, inquit, oratio (λόγος) ea in con-
troversiam vocat, quæ sunt perspicua & omnibus apparent.
Quasi diceret, nihil opus esse operosa & ex intimis Philo-
sophiæ penetralibus petita refutatione, quandoquidem
propositum argumentum ipsa confutet experientia: unde
enim ἀκρασίας atque ἀκρατῆς vocabula extiterunt, si nul-
la est Incontinentia, si item nemo ex animi impotentia
peccat? Quare Medea apud Poëtam exclamat?

*Me rapit invitam nova vis, aliudque cupido,
Mens aliud suadet: video meliora proboque,
Deteriora sequor.*

Sed excipit Socrates, dicitque, si forsan accidat, ut quis a-
liter agat, quam sciverit ac judicaverit esse agendum, illud
fieri δι' ἀγνοίαν, per ignorantiam. 7. Nicom. 2. §. 4. Sed re-
spondet Noster, simplicem hanc adsertionem minimè suf-
ficere ad faciendam fidem, quin, si perturbatio Inconti-
nentis ab ignorantia proficiscatur, ipsum hujus ignorantiae
modum esse investigandum, an videlicet & ante factum,
& in

& in ipso facto nihil plane sciat impotens. Duo enim hæc momenta diligenter sunt consideranda, facti, & quod factum antecedit. Hoc enim tempus quod attinet, perspicuum est, Incontinentem id, quod postea ex perturbatione agit, non judicare agendum, sed potius cane pejus & angue fugendum esse.

IX. Fuerunt vero alii, qui Socratis rationes, ita quidem intellectas, minime rem conficere videbant, se vero, quadam emollitione atque incrustatione adhibita, rem acuturos confidebant. Horum sententia *eod. cap. 2. §. 8. seqq.* proponitur. Hactenus nimirum Socrati adsentiebantur, Scientia nihil esse constantius ac firmitus, sicut si quis verè sciat hoc esse malum, istud bonum, non tantam esse Appetitus vim, ut vel hoc fugiat, istud expetat. Hactenus vero ab eo dissentiunt, quod Opinionem cum Incontinentia in eodem subjecto convenire posse concedant. Quia enim *ὁρῶσα, Opinio*, est inchoata quædam ac imbecilla scientia, cum formidine oppositi conjuncta, quia item sæpe homines aliter agere videbant atque judicaverant cognoverantque; hinc Incontinentem non quidem scientem sed opinantem ab adfectibus suis vinci adseverabant, ut si is contra faciat, quàm existimaverit agendum esse, non sciverit bonum illud fuisse, sed opinatus fuerit. Sed & hanc sententiam à consequente absurdo refellit. Si enim, inquit, Incontinentis non est scientia & firma existimatio, sed levis duntaxat & imbecilla opinio, sequitur veniam illi esse dandam; gravissimis enim cupiditatibus infirma opinione obsistere nequivit: A. absurdum est consequens; *Improbitali* enim, inquit §. 12. d. c. 2. *non est ignoscendum, neque ulli cuiquam rei vituperabili.* Ut vero declaret, quam Opinionem infirmam ac languidam intelligat, usus est simili, & tanquam manu ipsam monstravit. Qualis enim inquit §. 11. est

B

in iis

in iis mortalibus, qui ambigunt & incerti sunt, quid sequantur in aliqua re; neutrum enim eorum, quæ ipsis in mentem venerunt valde defendunt: quale quid etiam significat Comicus: *dum in dubio est animus, paulo momento huc atque illuc impellitur.* Quamvis igitur illi hoc argumento adstruere studebant, ad eum modum exoriri in animis nostris incontinentiam, quia scilicet scientiam contrariarum rerum, boni & mali, ac labem vitii plane cognitam & perspectam non haberemus; intelleximus tamen, qua resolutione hoc à Philosopho exceptum, & consequentis absurditate collecta destructum fuerit.

X. Ut vero nihil dubitationis reliquum sit, alia quoque ratione illam sententiam evertit c. 3. §. 20. *seqq.* ubi docet, ad præsentem Quæstionem nihil interesse, utrum quis scientia an opinione fuerit præditus; nonnullos enim, qui aliqua de re opinantur, nihil prorsus dubitare, sed in ea persuasionem esse, ut se certò scire putent, ac tales tam constanter adsentiri iis, quæ opinantur quam quæ alii certò sciunt. Argumento adducitur, Heraclitus Ephesius, qui omnia sua decreta, e. si opinione non scientia niti diceret, tamen tam pertinaciter defendebat ac propugnabat, veraque esse credebat, quam alii Philosophi, qui dogmata sua ex solidis demonstrationibus se scire profitebantur. Sed nemo rectius nos erudiverit Platone de huiusmodi disputatoribus, cujus hæc sunt in *Thætetop. 130*: *Etenim, ô Soerates, de Heracliticis, vel, ut tu ais, Homericis, ac etiam antiquioribus istis apud Ephesios, eos præsertim qui peritiores videri volunt; non magis, quam apud oestro concitos loqui licet. Planè enim illorum scripta impetu feruntur. Mora autem expectatioque in sermone, & quæstionibus, & quies inter respondendum interrogandumque minus illis adest, quam quod nihil. Imo etiam minus, quam nihil: adeo parum viris illis quietis in animo est; sed si quem illo-*
rum

rum aliqua de re interrogas, tanquam ex pharetra obscura verba depromentes sagittant. Et si hujus rationem perquiras, altera quadam sed nomine mutato feriunt: nunquam verò cum illorum aliquo quidquam perficies, neque ipsi invicem. Idque unum observantissimè curant, ut nihil stabile aut in sermone, aut in animis suis esse permittant, putantes (ut mihi videtur) id ipsum stabile esse, atque id totis viribus insectantur, & undique vehementer expellunt. &c.

XI. Etsi igitur ingens sit discrimen inter Opinionem & Scientiam, etsi item ratione Θεωρίας plurimum intersit, utrum ἔπισημονίας an δοξαστικῶς de rebus agendis aliquid concludas; ipsius tamen προξέως ratione nihil ferè interest. Quando enim aliquid agendum est, quod expedire ac in rem esse possit, v.g. si sciam bellum esse gerendum, vectigalia majora exigenda, foedera cum vicinis ineunda, hoc si ego per ἀπόδειξιν sciam, alius dicat se opinari; quod ad factum seu προξέν, nihil interest, quod ad cognitionis modum, multum interest. Si enim, qui opiniones sequuntur, quæ infirmæ caducæque esse solent, confidentius sæpe quàm qui sciunt, contra existimationem suam faciunt, nihil differat hætenus, sive scientia, sive opinione inducti ad agendum properent. Socrates igitur solum respexit ad ipsum scientem, si is sit ἀμετάπτωτος, cum tamen id, quod cognitione apprehenditur, cum re ipsa quoque convenire debeat. Non enim solum ὁ ἔπιτάμενος, sed & τὸ δεκνύμενον suo certo nititur. 1. post. Anal. 2. sub fin. Hætenus habitam proleteriariam disquisitionem Græcus Scholiastes εὐκαίρως his verbis claudit: *Ideoque id, de quo quæsitum fuit in prioribus, quomodo qui scit id quod est bonum, solvi hac ratione non potest. Quare quo pacto aliter solvi possit, quærendum est.*

XII. Quemadmodum enim aliàs, ita & hic Aristoteles duplici disputandi methodo utitur, ut primo quidem

ἀφλεκτικῶς, deinde πραγματικῶς & limatiori cura veritatem inquirat. Priorem jam vidimus: quapropter & posteriorem ab ipso accipiamus, quam ut proposito argumento rectius accommodemus, probè erit considerandum, duo hic quaeri, primo, An Incontinens sciens peccet, nec ne? deinde, si sciens, quomodo & quatenus sciens peccet? Prioris quidem quaestionis veritas ex posterioris declaratione facilè colligetur; ideoque in hac explananda, ejusque dubiis enodandis praecipue occupatus Aristoteles ἀπραγματικῶς deinceps progreditur. Quocirca talem adfert distinctionem. *Scire, τὸ ἐπιστάδαι, dupliciter dicitur; nam ἔστι, qui scientia praeditus est, nec ea utitur, ἔστι, qui utitur, scire dicitur. c. 3. §. 14.* Accepit illam, ut plurima alia à Platone, qui in *Theatetop.* 137. docet, multum interesse inter ἐπιστάδαι scientiæ & ἔστιν; quemadmodum vestimenti. Scire igitur & is dicitur, qui licet scientiæ habitu sit instructus, illa tamen non utatur, sed vel dormiat, aut aliud agat: qualis est Geometra, qui vel quiescat, vel differat, non vero Geometriam tractet. Deinde & is scire dicitur, qui scientiam non solum habet, sed etiam illa utitur: veluti si medicus medicinam faciat.

XIII. Allatam distinctionem praesenti materiae jam accommodat. Dicit igitur, si is qui scientiæ habitu sit praeditus, contra scientiam faciat, & quidem alia imò contraria, atque praescribat scientia, mirum non esse: at, ut qui scientia utitur, utendo contra faciat, fieri non posse. Hoc ipsum enim agit, ut scientiam ad usum accommodet. Sin Incontinens, (uti hæc applicat Græcus Scholiastes Aspasius, vel quis alius) licet sciat scortationem esse malam, non tamen ex ea scientia operatur, ut abstineat videlicet ab ea re, quam cognoscit esse malam. Quod si habet quidem scientiam, non tamen secundum eam agit, sed à cupiditate tractus

tractus

tractus scortatur, nihil mirum esse debet. Pulchrè rem omnem etiam illustrat Paraphrastes Græcus, D. Heinsio nunc Olympiodorus, nunc Andronicus Rhodius satis remerè creditus: *Sicut in Geometra mirum est, si, dum artem tractat suam, falsa colligat, si vero, dum dixerit, non advertat, si quis aliter, quam postulat Geometra, formas consideret, minime est mirum: eodem modo in incontinente etiam se res habet. Si enim sciens, suaque utens scientia incontinens, & è præscripto ejus omnia considerans, in contrarium ab eis quæ scit deflectat, mirum id erit: si vero habeat quidem scientiam non utatur tamen, minime mirandum.*

XIV. Præterea, quotiescunque Incontinens & habet scientiam, eaque utitur; si tamen non plenè utatur, nec id mirum videri debet. Hanc ob causam Aristoteles alteram proponit distinctionem §. 16. c. 3. *Præterea, inquit, cum in Syllogismo Practico duo insint enuntiationum genera, nihil prohibet, quominus is qui utrumque genus tenet, aliquid præter scientiam agat; siquidem enuntiatione universa & generali utitur, non autem ea quoque, quæ ad res singulares pertinet. Res enim singulares tantum sub actionem veniunt. Primo igitur Syllogismum dividit in Theoreticum & Practicum. Si enim quæstionem theoreticam involutam habet Conclusio, Theoreticus; si practicam, Practicus est Syllogismus. Deinde speciatim Syllogismi Practici naturam explicat, dicitque, ejus esse duas προτάσεις, propositiones seu sumptiones, & harum προτάσεων duos diversos esse τέρμους. Quippe altera est Universalis, ἡ καθόλου, altera singularis, ἡ κατὰ μέρος. Illa præceptum aliquod naturæ aliamve legem universali enuntiatione complectitur; hæc actionem singularem sub Majoris propositionis subjecto comprehensam subsumit, de qua tandem adfectio demonstrata in conclusione colligitur. v. g. O. homicidium gravissima pœna est plectendum: A.*

B. 3

actio

actio Milonis, qua dolo malo & ex insidiis periit Clodius, est quoddam homicidium. E. hæc actio Milonis, qua dolo malo & ex insidiis periit Clodius, gravissima pœna est ple-
tenda. Exemplum syllogismi Practici, cujus Propositio major sit lex civilis, hoc esto: O furtum quinque solidorum pretium exæquans suspendio coërcendum est: A. actio Sempronii, qua invito domino rem alienam dolosè in suum usum convertit, istius pretii quantitatem attingentem, est quoddam furtum. E. hæc actio Sempronii suspen-
dio est coërcenda.

XV. Hac distinctione ita posita, adserit Philosophus, nihil vetare, quo minus quis contra scientiam facere dicendus sit, etiamsi utriusque summationis scientiam habeat, non tamen utraque utatur: ut, inquam, universalis propositionis scientiam & habeat & illa utatur, singularem vero habeat quidem, non vero illa utatur. Hinc ita argumentatur: Q. utriusque propositionis in Syllogismo Practico scientiam quidem habet, singulari tamen non utitur, is adversus scientiam facere dici potest. *περὶ τὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα*, ait §. 18. c. 3. h. e. *actiones enim sunt rerum singularium*: ut, qui singulari propositione non utitur, seu adversus illam facit, is in rebus agendis adversus scientiam facere dicatur, A. Incontinens utriusque propositionis in syllogismo Practico scientiam quidem habet, singulari tamen non utitur: E. Incontinens adversus scientiam facere dici potest. Plurimum vero refert, ut hæc subtiliter atque accuratè dignoscantur. Ita v. g. scire Medicus potest, omnem helleborum bili expurgandæ esse perutilem; sed hoc aut illud esse helleborum ignorare potest, uti sæpissime accidit. Ita quoque scit in universum febre laboranti non esse lac præbendum: At Mævium febre laborare ignorare eique lac præbere potest. Sic item se res habet in Practicis negotiis;

gotiis, ut Minor $\pi\epsilon\gamma\tau\alpha\sigma\iota\varsigma$ vel penitus ignoretur, vel agens scientia hac non utatur. Nam esse tuendam libertatem, & salutem dignitatemque patriæ defendendam bono viro & civi probò, & se talem perhiberi velle, Cicero non nescit. At in negotiis & personis quantopere decipitur? quam gerit morem animo suo? tali tempore, modoque, coram talibus hominibus, suscipientalem causam, & agens pro talibus. Ad eundem modum Incontinens omnia turpia novit esse fugienda: At hoc vel illud factum esse turpe vel ignorat, vel certè scientia singularis, nimis adfectibus præpeditus, non utitur; quod tamen maximè sciendum fuit, propterea quod in eo consistet actio, quam constat esse rerum singularium.

XVI. Eleganter hæc omnia illustrari possunt ex commentatione Jac. Zabarellæ in cap. 1. lib. 1. post Anal. Verba ipsa adscribam: *Notare debemus, inquit, quod non dicitur aliquid præexistere potestate, nisi aliqua ejus pars præexistat. Nam si nihil præexistat, non dicitur posse esse, quoniam ex nihilo nihil fieri potest. Materia igitur præexistit ut pars quædam rerum generandarum, quæ est potestate res omnis, ac veluti omnium rerum inchoatio: trahitur autem ab agente ad perfectionem, & ad actum, & ita res generantur; Sic in propositione Majore, quæ ipsi materiæ proportionem respondet, dicimus Conclusionem in ea latentem præcognosci. Major enim est aliquid ipsius Conclusionis, & dum Majorem actu prænoscamus, Conclusionem cognoscimus potestate: ut si nihil prænosceremus, nunquam Conclusionem disceremus, quia ex nihilo nihil fit. Minor autem propositio videtur esse instar agentis proximi: adjecta enim Minor Majori trahit Conclusionem de potestate ad actum, & de cognita potestate facit actu scitam. Hæc ita placuerunt ipsi Autori, ut non solum hoc sed & duobus aliis locis eadem brevius annotarit, videlicet p. 638. & 1079. Ex illis vero liquido apparet, quantum momen-*

men-

mentum in eo sit sitam, si cui quædam ignorantia circa Minorem summptionem syllogismi Practici oboriatur, etiam si cognitam habeat Majorem: Quæstio enim practica, de qua exercenda per talem syllogismum deliberatur, solum potestate est in Majore, nec actu cognoscitur ab Incontinente, quod circa proximum agens, Minorem singularem, spissa adfectuum nubes coacta Intellectum obfuscet atque obnubilet: ut non immerito ille contra scientiam agere dicatur.

XVII. Hic vero scrupulum quendam involvit Aristoteles, quem ejusdem beneficio tollemus. *Iam vero, inquit §. 19. etiam ipsius Universi sunt aliquæ differentia. τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτῶν. τὸ δ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐστίν.* Aliud est enim quod in se ipso vertitur, aliud quod in rebus ipsis. Vis objectionistali argumento colligi potest. Q. novit Universale, is quoque sine dubio noverit singularia, quæ sub illo universali continentur. Omnia enim quæ de Universalibus prædicantur, existunt in singularibus & per singularia. Et quod de individuis dicimus respectu speciei, de speciebus quoque dicendum est respectu generis. Genus enim non existit nisi in speciebus, nec species nisi in individuis, quæ sola per se existunt. Quare singularia, in quibus omnia inexistunt, sunt principium cognitionis universalium; generis eam definitionem elicimus ex definitionibus specierum, ipsas vero specierum definitiones colligimus ex singularibus, quæ cum sensilia sint, universæ nostræ cognitionis principium sunt. Incontines, uti dictum est, novit Universale, videlicet enunciatum propositionis Majoris, E. quoque singularem Minorem ei subditam noverit. Quo obento, sequetur, plane scientem agere Incontinentem. Hanc igitur difficultatem ut expediat Philosophus, dicit τὸ ἀβόλον, *Universale*, dupliciter considerari, vel in se ipso, vel

vel

vel in rebus singularibus. Explicare vult hanc distinctionem tali exemplo: Omni homini sicca prodesse, & hunc esse hominem, aut hoc esse siccum. Non hic intelligi debet ejusmodi Universale, quod aptum est de multis prædicari; quale est species aut genus: nec illud, quod plurimum causa est, licet de pluribus non prædicatur, veluti Deus & materia prima. Solent vulgo dici Universale in prædicando, & Universale in causando. Sunt, qui Universale etiam dividunt in Physicum & Metaphysicum. Hoc vocant, si ipsum Universale, qua tale, præcisè consideretur ac cognoscatur, sine ulla singularium aut individuorum applicatione. Istud vocant, quando in suis singularibus existens iisve accommodatum cognoscitur, animo que volvitur. Satisne convenienti hæc divisio appellatione sit insignita, non est anxie inquirendum. *εὐλαβητέον γὰρ τὸ πρὸς τὸ ἴδιον λέγεσθαι*: uti bene monetur *Topic*. Rem ipsam videamus. Etsi autem mira cum inter veteres tum recentiores Interpretes ac Commentatores circa hunc textum sit discrepantia, & varia lectio, salvis aliorum sententiis, existimamus tamen, postremam illam Universalis divisionem huic loco esse accommodatissimam. Qua in explicatione ad sentientes habeo cum alios, tum in primis Thomam & Gifanium. Istius verba adscribam ex *Lect. 3*. *Sciendum, inquit, quod dupliciter potest accipi Universale, uno quidem modo, prout est in seipso, puta si dicamus, quod omni homini conferunt sicca, alio modo, secundum quod est in singulari, puta si dicamus, quod iste homo, vel talis cibus est siccus. Potest ergo contingere, quod aliquis sciat, & in habitu, & in actu Universale secundum se consideratum: sed universale consideratum in hoc singulari, vel non habet, id est, in habitu non cognoscitur in actu.* Omnia hæc bene se habent, nisi quod ultima videantur vix mendo vacare, quocirca facilioris cognitionis causa ita forsan dicendum est: sed

C

Uni-

17
Universale consideratum in hoc singulari, vel non habet, vel actu non utitur. Accidit enim ut singulare subiectum Minoris propositionis in Syllogismo Practico omnino ignoretur v. g. Medium rationis in omnibus negotiis est tenendum: Jam fieri potest, ut quis dubitet aut ignoret prorsus, an per hanc aut illam actionem Medium rationis sit adsecutus. Accidit item, ut singulare aliquod subiectum Minoris propositionis in Syllogismo Practico non quidem possit ignorari, interim tamen agens sua scientia non utatur, perturbationum vi præpeditus. v. g. O. homo debet esse honestatis studiosus. Minorem singulare nemo hic ignorat, nisi emotæ mentis fuerit: quis enim nescit subsumere se esse hominem? Utriusque generis singularia uni exemplo videtur implicasse contorta Aristotelis dictio. Omnia, inquit, sicca homini profunt. Huic Majori si Minoris singularia subtexas, videlicet, hoc esse siccum, & hunc esse hominem, circa prius quidem singulare falli mens potest, circa posterius non potest. De hisce jam duobus τὸ καθόλου generibus ita pronuntiat §. 21. c. 3. *Atque ex his duobus incredibile est, quantum differe: entia hisce rebus exoritur: adeò quidem, ut si quis ita sciens peccet, nihil absurdi sit; sin illo modo, valde mirum. Si igitur nimium quantum seu quamplurimum (ἀμύχανον ὄσον) distant, utro modo quis cognoscat Universale, præcisene, an rebus singularibus applicatum; facile item intelligitur, quomodo sciens aut nesciens agat Incontinens. Si enim & Universale in se, atque item singularibus accommodatum usurpatumque cognoscat, non potest non scire quid agat. Sin abstractè solum, non etiam per applicationem, quodammodo ignorans agit.*

XVIII. Denique tertia adfertur distinctio, ex qua de scientia atque ignorantia impotentis tanto solidior peti possit perceptio. Verba hæc sunt §. 22 & seqq. d. c. 3. *Præterea alio*

*alio modo fieri potest, ut homines scientia præditi sint, quam quas modo ante exposuimus. Nam habitum, qui in eo est, qui scientiam habet modo, & non ea utitur, aliam magnopere rationem esse videmus: adeo, ut habere quodammodo & non habere ille videatur: qualis est is, qui dormit, & furiosus, & vinolentus. Porrò homines aliqua animi perturbatione concitati, perinde ut isti, sunt affecti. Iræ enim & rerum Venerearum cupiditates, & nonnullæ huiusmodi animi perturbationes perspicuè corpus quoque ipsum immutant, ac nonnullis hominibus etiam furores conciliant. Absque dubio igitur dicendum est, similiter atque hos, affectos esse incontinentes. Tertia, inquam, hæc est distinctio, vel si mavis, primæ subdistinctio. Dicebat enim in prima, Scientiam aliam esse habitum, aliam usu seu actu: de qua *th. 12 & seqq.* Hic Habitum Scientiæ ipsum distinguit, & alium dicit esse solutum ac liberum, de quo in prima, alium Impeditum ac sufflaminatum v. g. Hippocrates si sanus sit, si siccus, & vigilans, medendi scientia ac habitu præditus est soluto ac libero. Eiusdem mens si crapula, si furore aut somno vinceta sit, medendi scientiam ac habitum possidet impeditum ac constriatum. Quo discrimine observato, idem certa ratione scire ac nescire dici poterit. Faciet huiusrei periculum Philosophus in Impotente. Qualis, inquit, est scientia dormientis, ebrii aut furiosi, talis quoque est hominis Incontinentis: Iam vero scientia dormientis, ebrii ac furiosi est impedita, sic ut partim sciant, partim nesciant; Sciunt enim, quatenus habitu scientiæ sunt præditi: nesciunt, quia mens adfectuum vi obtusa inexplicabilibus tricis eo quidem tempore illaqueata est, ut habitu suo uti tunc nequeat: Quapropter & hominis Incontinentis scientia talis erit, ut partim sciat, partim nesciat. Sicuti enim somnus, ἀπρία τῆς ψυχῆς, torpor ac cessatio quædam mentem occupat. *1. Nic. c. ult. §. 18.* Sicuti vinum avidius haustum suis vaporiferis*

exhalationibus ac vertigine spiritus vitales cerebrumque occupat atque turbat: sicuti etiam Excandescencia fervidiori sanguinis ebullitione accensa mentem in furorem actum aliquandiu profternit; ita pari vi, furore ac facibus accensos furere videas Incontinentes. Quod ipsum vel inde colligas, ut quemadmodum adfectuum vim passi in corpore quandam simul immutationem patiuntur, ita quoque alius Incontinens palleat ex amore, alius bacchantium more insaniat, alius spumanti rictu frendeat, iram & ultionem spirans, alius vesana lucri inhiatione instar strigosi equi gracilescat, pendulisque genis ad captationem hiet. Cæterum quid vel in animum, vel in corpus possint adfectus, & quam varii inde existant mores, cum experientia, tum Comico- rum Tragicorumque fabulæ liquidò ostendunt. *Dii boni*, inquit non insulsus Terentianus servus, *quid hoc morbi est, adeo homines immutarier ob amorem, ut non cognoscas eundem esse;* & quæ sequuntur. Perspicuum igitur est ita scire aut nescire Incontinentes, quomodo sciunt nesciuntve dormientes, ebrii, furiosi, ut scientiæ quidem habitu sint præditi, sed compedito, hoc est adfectuum seditiosorum compedibus constricto, minimeque libero.

XIX. Sed his ex Aristotelis textu §. 27 & 28. objiciat quis, incontinentes sæpenumero rationes ac sententias, τὰς λόγους τὰς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, pronuntiare, & licet ejusmodi perturbationibus æstuent, demonstrationes & versus Empedoclis recitare, adeoque videri illos habitu scientiæ libero minimeque impedito uti. Huic responderi ex eodem rectè potest, loqui sententias, non esse satis idoneum veræ plenæque scientiæ practicæ argumentum: id quod ex duplici simili manifestum esse poterit. Ut igitur pueri suum ἀλφά & βῆτα ingeminant, literam literæ, syllabam syllabæ, ac paulatim vocem voci necunt, atque hæc sua elementa
blate-

blaterant quidē ac conglomerant, minimē tamen intellecta:
Quemadmodum item histriones mores orationesque ho-
minum variē adfectorum exprimunt, non seriō & ex animo,
sed per *ὑπόκρισιν*: ad eundem modum etiā Incontinentes,
licet Empedoclis aut Euripidis sententias, licet Salomonis
proverbia crepent, & forsan non sine vulgi applausu, dant
tamen sine mente sonum, & instar psittaci aut loquacis picæ
illud *σπυδαίως ζῆν ἀειπών*, garrunt, non tamē satis intelligunt,
quod nulla absque fide & persuasione possit esse scientia.
Incontinens verò minimē sibi persuaderi sinit; hoc enim
si fieret, ageret utique illa, quæ à meliori svadentur.

XX. Hoc ipsum ex Physicis porrò rationibus Phylo-
sophus noster demonstrare annititur, verbis ex § 31. & seqq.
c. 3. petitis: *Præterea, hoc etiam modo hujus rei causam è Physicis
speclare liceat. Nam cum opiniones aliæ sint de rebus universis,
aliæ de singularibus, quarum sensus arbiter ac dominus est, necesse
est, ubi ex duabus, una effecta sit, in iis quidem, quæ sunt cognitio-
nis, animum id, quod conclusum est, enuntiare & adfirmare. In iis
autem, quæ sub actionem veniunt, statim agere. Ut, si omne dulce
gustandum est; hoc autem est dulce, tanquam unum de singularibus:
necesse est, cum, qui possit, quique non prohibeatur, simul atque di-
ctum sit etiam agere. Cum igitur inest menti etiam universa opi-
nio, una quæ gustare prohibet: alia hoc, omnia dulcia esse jucunda;
atque hoc aliquid est dulce, (hæc porro tertia opinio est ea quæ agit)
Denique cum obtinet fortè in animo cupiditas: ibi tum opinio qui-
dem illa prima hoc aliquid sugere jubet: cupiditas autem trahit ad
illud. Potest enim hæc unamquamque animi partem commovere.*
Ita Lambinus & Bergius hæc nobis translata dederunt. Est
hic insignis locus de pugna & colluctatione partium ani-
mæ, Rationis & Appetitus: quam Plato quadrigis aurigæ
moderamen negligentibus comparare solet. Rationi enim
Natura frenum ac regimen tanquam aurigæ commisit in cu-
pidi-

piditates, his sæpissime ceu indomitis caballis in diversum nitentibus. Apud Plutarchum hæc dimicatio navi conferatur, cui gubernator præsit moderandæ tanquam Ratio, sed undique illam fluctus tempestatesque tanquam cupiditates circumstrepant. Elegans nobis exhibet in Hercule exemplū Xenophon *lib. 2. memorab. & Cic. 2. Offic. de vitæ instituto consultante.* Apud Homerum quoque *Iliad. α.* inducitur Achilles propter ereptam ab Agamemnone Briseida admodum iracundus & extremam ultionem meditans, quem tamen Minerva (h. e. Ratio) comprehensum placat, & à proposito revocat. Quia igitur conflictus ille inter Rationem & Appetitum naturalis est, hoc quidem Jucundum, illa Honestum expetente, rectè ait se etiam *φυσικῶς* refutaturum Platonis adsertionem, ac si nemo scientia præditus contra eam faciat. Est quidem Honestum & ipsum Jucundum, in quo si & Ratio & Appetitus conveniant, nulla inter has partes est collisio, sed amicè conspirant. Jucundum igitur, quod diversum est ab Honesto, quodque ad sensum & corpus plus æquo pertinet, & Appetitus à Ratione dissidens qualis est Incontinentium, expetere solet, hic intelligitur. Sed jam ipsam illā pugnam ex textu allato explicemus.

XXI. Omnis hominis operatio vel ad Contemplationem, vel ad Actionem, vel ad Effectiōnem pertinet. Quid vero est, quod hominem ad has *ἐνεργείας* movet? Respondet Philosophus *lib. 3. de Anim. c. 10. edit. Sylburg. c. 11. edit. Pacii. φαίνεται δὲ γὰρ δύο ταῦτα κινεῖν τὰ, ἢ ὀρεξίς, ἢ νῦς. Videntur hæc duo moventia esse, vel Appetitus, vel Intellectus.* Postquam enim in præcedentibus dubitasset de causa motus animalium, hic rei veritatem explicare vult: qua de causa duas proponit facultates, quæ dici possunt causæ hujus motus, Appetitum & Intellectum. Ubi monet Intellectus vocabulo se latius hic uti, ut complectatur etiam phantasiā; nam

nam & hæc ipsa est sæpe causa motus in hominibus, quando non scientiam veramque rationem, sed hanc sequuntur: nec non in brutis, in quibus est phantasia, non ratio. Hinc paulò post repetit: ἀμφω ἄρα ταῦτα, κινητικὰ κατὰ τόπον, ὡς ἔορεξις. Ambo igitur hæc vim loco movendi habent, intellectus & Appetitus. Mox secernit Intellectum Theoreticū à Practico, ostenditque quomodo sua ratione Intellectus practicus, ἀφ' ὧραυ appellat πρᾶκτικὴν, quomodo item Appetitus moveat. Hinc post aliqua ita philosophatur: Intellectus quidem non videtur movere sine appetitu. Nam voluntas est appetitus: cum autem ratione movetur, etiam voluntate movetur. Sed Appetitus movet sine ratione, quoniam Cupiditas est appetitus quidam. Omnis enim intellectus rectus est, appetitus autem & phantasia sunt & recta, & non recta. Sed quomodo moveat Appetitus prolixè ibi explicatur; nostri vero instituti non est, hoc quidem loco uberius id persequi. Adeat qui volet Julium Pacium, qui tamen ferè Thomæ vestigiis insistit. Solū id ab hoc Angelico Doctore discamus, quomodo ab Aristotele verè dictū existimet, Omnem Intellectum esse rectum. Hoc, inquit, intelligendum est de Intellectu principiorum; non enim erramus circa prima principia in operabilibus, cujusmodi sunt, Nulli nocendū esse. Non esse aliquid injustè agendum, & similia. Sicuti nec erramus circa prima principia in Speculativis. In his autem quæ sunt post principia; Siquidem rectè consideramus, procedit ex rectitudine, quæ est circa prima principia. Si autem à rectitudine deviamus, procedit ex errore, qui accidit in ratiocinando. Ita legitur in verustò Codice Venetiis impresso Anno 1481.

XXII. Accommodatissimè vero hac de re disputat lib. de Animal. motu c. 6 & 7. edit. Sylb. & Lamb. latinæ. Cap. 6. hæc legas ex interpretatione Nicol. Leonici: Omnia animalia cum movent, tum moventur alicujus gratia. Quapropter id illis omnium motionum est finis, cujus videlicet gratia. Animadvertimus

mus

mus autem cogitationem, phantasiam, selectionem, voluntatem & cupiditatem animal movere: hæc autem omnia ad mentem referuntur, & Appetitionem. Sylburgius græcum textum ita nobis dat: ὀρώμεν δὲ καὶ τὰ κινῆντα τὸ ζῶον; διανοίαν, (καὶ αἰσθησίν,) καὶ φαντασίαν, καὶ προαίρεσιν, καὶ βύλησιν, (καὶ θυμὸν,) καὶ ἐπιθυμίαν. ταῦτα δὲ πάντα ἀνάγεται εἰς νῦν καὶ ὄρεξιν. Pergit deinde: Phantasia enim & Sensus cum Mente eundem habent locum, cum iudicandi habeant facultatem. Attamen iis distant, quæ in aliis didicæ sunt differentiis. Voluntas vero, & Ira, & Cupiditas, omnia cum appetitione faciunt. Selectio autem (προαίρεσις) communis est cogitationis & appetitionis, (διανοίας καὶ ὀρέξεως.) Quapropter & ipsum quod seligi potest (τὸ προαιρετὸν) Non autem omne excogitabile (διεξενητὸν) seligibile (προαιρετὸν) est, sed rerum agendarum finis. Capite vero 7. ejusdem Libri demonstrat quomodo vel ad contemplandum, vel ad agendum, vel ad efficiendum fiat ab homine progressio: qua cognita, intelligemus demum, quam subtiliter hæc Incontinentibus ab Aristotele fuerint accommodata.

XXIII. Intellectus, inquit, ad contemplationis, actionis aut effectationis ἐνέργειαν ita movet, ut duobus propositionibus utatur, altera quidem Universali, quæ à solo intellectu percipitur, altera singulari, quæ etiam sensu cognoscitur. τῶν γὰρ καθ' ἕκαστα κρείων ἢ αἰσθησις. Singularium enim arbiter ac dominus est Sensus. Hasce propositiones d. c. 7. lib. de motu animal. appellat disertè προτάσεις: & in sæpius citato c. 3. lib. 7. Nic. §. 32. vocat δόξας, opinioniones. Qua de causa? πάση γὰρ δόξη ἀκολουθεῖ πίστις, πίστις δὲ τὸ πεπεισθαι, πεπεισθῆναι δὲ λόγῳ & h. e. Omnem opinionem consequitur fides; fidem autem consequitur esse persuasum: persuadet autem Ratio. uti docet 3. de anima c. 4. edit. Pac. Disputat quidem hic Philosophus ex instituto, phantasiam non esse opinionem, videlicet quod nullum animal brutum habeat opinionem, multa tamen

tamen

tamen bruta habeant phantasmia; Interim tamen quia fides
& persuasio est à ratione, non malè hinc colligi posse puto,
περὶ τῆς ideo dici *δόξας*, quod propter adsensum iis tribu-
tum, Conclusio ex illis elicita ceu vera ac persuasa accipia-
tur. Ex his enim propositionibus rectè dispositis atque adu-
natis apta est Conclusio, quæ vel *θεωρία* quandam, vel *περ-
ξίς*, vel *ποίησις* complectitur. Aristoteles quidem generalius
usurpat vocem *περξίς*, ut comprehendat *ποίησις*, sicuti eti-
am fit *6. Nic. 2. Hinc c. 7. lib. de animal. motu* ita loquitur: Quo-
modo autem intelligens alias quidem operatur, aliàs vero non opera-
tur? Et movetur interdum, interdum non movetur? Eodem sanè
modo contingere videtur, quo ea quæ immota sunt, cogitatione ra-
tiocinationeque comprehenduntur. Verum in illis quidem Contem-
platio est finis. Cum enim duas intellexerit propositiones, conclusi-
onem sanè intellexit & conjunxit. Hic autem ex duabus proporti-
onibus conclusio fit Actio, *περξίς*. Illustrat hæc manifestis mox
exemplis: verbi gratia, cum noverit, omni homini deambu-
landum esse, & se esse hominem; illico deambulat. Si autem
cognoverit, nulli nunc incedendum esse homini, & se esse
hominem meminerit; confestim quiescit: & utrumque facit,
nisi à quoquam prohibeatur, aut cogatur. Commoda res
mihi est facienda; domus commoda est; domum confestim
facit. Integumento corporis indigeo, Tunica est integumen-
tum corporis; tunica indigeo. Quo indigeo, illud mihi faci-
endum, tunica indigeo; tunica mihi facienda, *περξίς* est, o-
peratio est. Ubi manifestè claret generalis vocis *περξίς* si-
gnificatio. Mox inquit *ὅτι μὲν ἐν ἡ περξίς τὸ συμπέρασμα, φα-
νερόν.* Quod igitur Actio sit conclusio, manifestum. Pergit deinde
(integrum enim locum tam insignem dabo) ita: Propositiones
autem factitiæ, *ποίησις*, ex duobus constant generibus, ex bono sci-
licet, & eo quod fieri potest, *ἢ ἢ τὸ ἀγαθόν, ἢ ἢ τὸ δυνατόν.*
Quemadmodum autem qui interrogant, sic propositionum alteram,

mani-

D

manifestam scilicet, cogitatio (ἢ Ἀγνοία) hautquaquam insistens
 considerat: Idcirco quaecumque alia nulla ratiocinatione agimus,
 celeriter agimus. Quando enim aut sensu operatur ad id cuius gra-
 tia, aut phantasia, aut intellectu quod appetit, confestim facit. Inter-
 rogationis namque aut notionis (νόησις) loco, appetitionis fit ope-
 ratio. Bibendum mihi esse dicitur cupiditas, Hoc autem esse poculen-
 tum sensus, vel Phantasia, vel Mens adfirmat, confestim bibitur.
 Ita sanè ad motum & actionem animalia excitantur, cum ultima
 motionis causa sit appetitio: quæ tamen vel per sensum, vel per
 Phantasiam, vel Intellectionem efficitur. Quaecumque autem quip-
 piam facere appetunt, partim quidem Cupiditate, aut Ira, partim
 vero appetitione, (δι' ὀρεξίν) pro qua voce libenter legerem (πρὸς
 ὀρεξίν). ut Voluntate alia quidem faciunt, alia agunt.

XXIV. Redeamus jam his suppetiis opibusque adjuti
 ad textum Ethicum. Intelleximus hæctenus, quomodo non
 Incontinentes in specie, sed omnium animi vel ad cognoscen-
 dum vel ad agendum impellantur. Dum scilicet sunt δόξαι
 seu πρᾶξις, quibus vel ad cognoscendum vel ad agendum
 sit opus, universalis una, singularis altera. Ex quibus copu-
 latis connexisque continuò existit συμπέρασμα, cognitio, vel
 actio vel effectio. Actionis hoc adfert exemplum in Ethicis
 d. l. O. dulce est gustandum: ubi jam quis vel sensu, vel alia
 ratione hoc aut aliud dulce esse agnoverit, e vestigio ad acti-
 onem se confert, & gustare cupit; siquidem nihil sit impedi-
 mento. Ut enim actiones efficiantur, duo esse necessaria
 bene supra lib. de motu anim. monebat Aristoteles, bonum
 & Possibile: quorum contraria nemo nisi stolidus suscipere
 velit. Quod igitur Incontinentem attinet, ponatur hæc Uni-
 versalis propositio, eaque à recta ratione profecta, Nullum
 dulce esse gustandum. Ponatur & altera, O. dulce esse jucun-
 dum. Utramque cognitam habet Incontinens. Quia vero
 Universalis illa δόξα nondum satis valida est ad actionis con-
 summationem, singulari etiam opus est, v. g. generosissimo
 vino

vino largius se implere est dulce. Hic jam incipit digladiari cum Ratione Appetitus. Ratio enim, pronunciata hac Universalis, Nullum dulce esse gustandum, nec admittet etiam hoc esse gustandum; sed fugiendum. Cupiditas vero quia unice in jucundum fertur, idque persequendum esse statuit, & hoc dulce esse (forti vino largius impleri) sibi persuasum habet, continuo etiam illud persequendum esse concludit. Imò tam nequam ac versuta est Incontinentis cupiditas, ut, cum sibi adversam videat Universalem propositionem à Ratione dictatam, cui commodè singulare illud delectabile subsumi nequeat, ad grande sophisma confugiat, & aliam Majorem suæ inclinationi velificantem substituatur, videlicet, O. jucundum est expetendum: Huic jam sine ulla tergiversatione subnectit, Atqui generoso vino inebriari est jucundum; atque tum ad ipsam Conclusionem exsequendam sine ulla mora properat. Nec cuiquam mirum videri debere ait, tantam esse Appetitus vim; quippe qui non solum mentem turbet, sed unumquodque etiam ex corporis membris ita potest incitare, ut ad id quod appetitur, consequendum festinans feratur. Apparet igitur ex his, quomodo incontinens partim sciens, partim ignorans agat. Novit enim Majorem Universalem, sed ad singularia illam accommodari minimè patitur cupiditas, quæ sæpe ita fervet furitque, ut quantum potest etiam Universalis propositionis veritatem ac scientiam à se amoliat. Hinc demonstrationem hanc ita concludit c. 3. §. 37. *Ita fit, ut à ratione & opinione quodammodo nascatur Incontinentia.* Ratio Universalis hanc propositionem inculcabat, Nihil dulce esse gustandum, Opinio autem particularis Hoc esse dulce assererat: Cupiditas itaque interveniens suo desiderio quam potest propositionem accommodat, alienam ab eo respuit aut negligit; atque ita à ratione & opinione quodammodo nascitur Incontinentia.

XXV. Quantum igitur intelligo, inquires forsan, ratio rationi, seu opinio rationi adversabitur, & quidem in uno eodemque homine; ἄλλα enim, Opinio, item ad partem hominis λογικὴν pertinet? Huic dubitationi ita occurrit Noster §. 37 & 38: *Non quod Opinio per se rationi contraria sit, sed ex eventu, κατὰ συμβεβηκός. Cupiditas enim, non Opinio, rectæ rationi adversatur. Nec enim sine causa paulò ante dicebat, à ratione & opinione quodammodo (πῶς) incontinentiam nasci: ceu egregiè observatum hic est à Græco Scholiaste, qui Aspasius perhibetur. Ut ostendat, inquit, non ex ratione universali, & particulari opinione absque ullo medio effici, ut incontinenter agamus, sed cupiditatem intercedere, quæ universalem opinionem & particularem contrarias inter se reddit. Non enim particularis opinio, quæ dicit, Hoc esse dulce, contraria per se est rationi universali, nihil dulce esse degustandum adserenti. Quæ enim inter has esse contrarietas potest? sed ex accidenti contraria efficitur. Nam quia accidit, ut cupiditas cum particulari opinione conveniens, gustatum, ad percipiendum id quod dulce est, cogat: ea de causa particularis & universalis opinio contraria evadunt. Cupiditas siquidem est, quæ rationem universalem opinionemque particularem contrarias inter se facit. Non opinio ipsa particularis per se est contraria rectæ rationi, id est, universali. Quare incontinens rationem quidem habet (non autem utitur illa) universalem, Malum esse adulterari, & particulare etiam cognoscit, hoc videlicet esse adulterium, sed à cupiditate invitatus (aliquo scilicet modo) movetur, atque ad adulterium perpetrandum inducitur. Hæc ille eruditè juxta ac perspicuè ita explicat.*

XXVI. Nec fieri aliter potest, quin, Incontinentis qui nuncupatur, universalis ἀγνάσεως scientiam habeat. Si enim cognitio singularis ad Incontinentiam sufficeret, Bestiæ quoque forent Incontinentes. Sicuti vero hujusmodi bestiarum denominatio ab usu loquendi, ita à vero longissimè

mè

mè abest. Hinc ita disputat Philosophus §. 39. *Quocirca etiam propter hanc rationem bestiarum non sunt incontinentes, quia non habent rerum universalium notionem, sed singularum visionem (φαντασίαν) & memoriam.* Formula foret hæc. Q. non habent cognitionem seu *ὑπόληψιν* universalium, illi non possunt dici Incontinentes: Bruta non habent *ὑπόληψιν* talem; quapropter Incontinentes dici nequeunt. Aut sanè si illud fiat, & quædam incontinentia bestiis tribuatur, fit illud quadam translatione. Universalia etenim à solo Intellectu cognoscuntur, quo quia destituuntur bruta non per *διάνοιαν* aliquam, sed solo singulari, unicaque propositione moventur. Sic. v. g. capella ad florentis cytisi depastionem non excitatur tali aliquo discursu. Q. est jucundum, illud debet expeti. Cytisus est jucundum quid, Ergo debet expeti. Non inquam brutis convenit *τό συλλογίζεσθαι*, quod omnis syllogismus requirat aliquam Universalem, universalia vero non nisi ab intellectu apprehendantur, bruta vero non nisi sensu phantasia ac memoria ad rei singularis expetitionem aut fugam ferantur. Quod igitur sensus seu phantasia illis commendat, confestim sine ulla deliberatione sequuntur, asinus carduos, vacca trifolium. Sic apes fumum ac fœtorem, sic porci amaracum fugiunt. Quomodo recordatione ac memoria moveantur bruta, illustre exemplum est Mulus onustus sale, ut narrat Plutarchus, qui cum fortè amnem transiens in aquam prolapsus esset, ac sensisset onere se levatum, quoties postea cum sale traduceretur, in aquam demergebatur, donec impositis spongiis, cum majus deinde onus sentiret, facere id desiit. Atque in promptu est de animalium historiis plurima hujusmodi exempla colligere, vel ex unico libro Plutarchi, ex quo illud de Mulo retulimus, ubi ille comparat in terra & in aqua degentium animalium intelligentiam seu prudentiam, quærens, *πότῃ τῶν φρονιμώτερον, χερσαῖα ἢ ἐνυδρῶν;*

XXVII. Restat jam ut dicamus, qua ratione illa Incontinentis ignorantia aboleri, & ipse ad scientiam redire soleat. Hac de re ita differit Aristoteles c. 3. §. 40. *Iam quo pacto inscientia depulsa scientiam recuperet incontinens, & eadem est ratio cum illa, quæ jam exposita est, ebriorum ac dormientium. Et non est hic aliquid hujus perturbationis proprium: eaque doctrina ab iis petenda est, qui de natura rerum disputant.* Quomodo scientiam recuperet, indicat hoc loco non explicat. Eadem id fieri ratione dicit, quæ vel ebrius, vel dormiens ad se redeunt; quam enim Incontinentis, eam & horum esse rationem, unam eandemque omnium communem, non vero hujus adfectionis, hoc est, Incontinentiæ propriam. Verum quia hæc *σοφιστικῆς* sunt, satis esse credidit in Ethicis hæc attigisse. In Magnis tamen Moralibus brevem hanc licet invenire explicationem, lib. 2. c. 6. medio ferè: *Non fuerit alienum, ut Incontinens habendo scientiam, mali quid agat. Est enim sicut in ebrius, à quibus, cum excessit ebrietas, & ad se redierunt, non excidit ipsis ratio, nec quidem scientia, quæ sub ebrietate delituerat, fueratque prostrata: deinde ab ebrietate immunis, rursus fit, qui prius erat; Ita habet Incontinens. Perturbatio enim ubi superior evasit, ratiocinationem rectam facit delitescere: sed si, ut de ebrietate dicebamus, adfuerit perturbatio, rursus ad sese redit. Si quis præterea explicationem Physicam desideret, poterit illam apud Græcum Scholiasten & Acciajolum invenire. Notum scilicet est, quomodo obrepente somno, sensus ligari soleant: unde Somnus ligamen externorum sensuum vocitari solet: quo soluto, redit homo ad vigilias, & operationes, quas somnus consopiverat. Ebrius quoque multa à vaporibus patitur, qui adscensu factò in caput exhalant, spiritus vitales cerebrumque perturbant, organaque illa quibus alioqui ratio utitur, obtundunt. Solutis vero illis vaporibus, redit spirituum vigor & defæcator meatus, organaque*

naque ad operationes exercendas non jam amplius sunt impedita, sed libera. Par ratio est Incontinentis. Scit enim propositiones universales, Honesta esse facienda, Turpia fugienda. Ubi vero ille cupiditatis stimulis pungitur, tanquam crapula obrutus, propositionis illius scientia minime utitur, imò memoriam illius impetus ille adfectuum qua potest vehementia excutit, atque ita dementatum in id quod sensui & appetitui placet, quamvis flagitiosissimum sit, precipitem agit.

XXVIII. In universum igitur tam varii Incontinentis mores in tria temporis momenta non incommode videntur dispungi posse. Primum est, quod præcedit tumultuantium adfectuum vim: atq; tum ille non minus novit penè singularia, quam universalia, v.g. omnia turpia esse fugienda, & scortationem, & cædem, & furtum esse talia. Alterum est, quando jam in ipso est æstu, & cupiditatū ardore tantū non conflagrat. Tum quidem dormienti aut ebrio perquam est similis, ut licet aliquam rerum agendarum scientiam habeat, jam tamen illa non utatur. Denique tertium temporis momentum post expletum desiderium collocamus; tunc enim paulatim ad se redit, & ad scientiam pristinam, cujus iudicio ubi castigari ac terri incipit, facti sui ipsum vehementer sæpe pœnitet.

XXIX. Quæ Socratis apud Platonem sententia fuerit, sciensne an ignorans peccet Impotens, supra vidimus. Postremò igitur Aristoteles *h.c. 3. lib. 7. Nic.* quærit, annon illa Socratica sententia ullo modo excusari ac tolerari possit. Hoc ut callidè obtineat, dicit commoda explicatione eam adjuvari posse. Argumentationis enim practicæ duas esse propositiones dictum est, universalem unam, singularem alteram, & quidem hanc nescire incontinentem, istius vero scientiam habere. Jam vero repetit hic, ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητῶν, ἢ κωλύει τὴν πρόξενον. Et *Metaph. 2. το καθ' ἑνα*

τον ἀπειρον ἢ ἐκ' ἄπειρον, *Singulare infinitum est, & sub scientiam non cadit.* Et §. 43. h. c. μὴ ἄπειρον ὁμοίως εἶναι δοκεῖ τῷ κα-
 θέλῃ ὅσον ἔστι. *Non ita scientificus videtur esse Minor pro-
 positio singularis, sicuti Universalis Maior.* Cum igitur Scientia
 universalium maxime sit, ceu pluribus docetur in Analyti-
 cis: illam vero habeat Incontinens, videtur satis aptè colligi,
 illum contra scientiam non facere. Verum nihil opus est his-
 ce argutiis. Socratis enim apud Platonem longe alia mens est, quam
 uti hic nobis à Nostro explicatur. Præterquam enim quod Plato cum
 alibi tum 3. de Legg. p. 589. πᾶσαν κακίαν appellat gravissimam rerū igno-
 rantiam; etiā in Protagora, unde hanc disputationē petiit Aristoteles,
 disertè aliter docet. Adscribam quædā verba sub finē illius Dial. p. 212.
*Postquam salutem vitæ certum est in recta voluptatis dolorisque electione consi-
 stere, id est pluris, & paucioris, majoris & minoris, propinquioris & remotioris
 delectu, nonne dimetiendi facultas primò excessus, defectusque equalitatis item
 mutua consideratrix est. PR. Necesse. SOC. Quoniam vero metiendi facultas
 est, necesse est, ut ars & scientia sit. PR. Annuerit. SOC. Quæ vero potissimum
 hæc scientia sit, aliàs considerabimus. Sufficit enim nunc scientiam esse, quod ad
 eam demonstrationem spectat, quam ego & Protagoras vestræ eramus questioni
 daturi. Hæc autem si recordamini, erat questio. Nos quidem consensimus, nihil
 scientia potentius esse: imò semper, ubicunque adest, voluptati cunctisque cate-
 ris dominari. At vos objecistis voluptatem, sæpe etiam scienti dominari. Post a-
 liqua: Actio errans, & quam scientia non regit, ut & vos non latet, ab inscitia
 provenit. Quapropter quod dici solet, à voluptatibus superari, extrema inscitia
 est. Deinde iterum: Quod dicitur, ab adfectionibus superari, nihil est aliud,
 quam inscitia, & quod adfectibus dominari, nihil quàm Sipientia. Quis non
 videt vocabulum Scientiæ hic latius usurpari, & per illam denotari
 Prudentiam, actionum omnium & adfectuum moderatricem. Ita enim
 Plato hic suam quoq; Scientiam depingit. Vbi igitur de re convenit,
 non decet λογισμαχέισθαι; uti ipse docet Aristoteles. Hæc igitur paulò
 uberius de Sciētia & Ignorantia Incontinentis proponere libuit, quod*

*Omnibus in terris, quæ sunt à Gadibus usque
 Auroram & Gangem, pauci dignoscere possint
 Vera bona, atque illis multum diversa, remota
 Erroris nebula. Quid enim ratione timemus, Aut cupimus?*

Usum vero & applicationem vide si lubet in Disquis. nostra Philoso-
 phica, de Pœnis, ubi de Culpa ejusq; gradibus egimus.

F I N I S.